

Tadqiqot.uz

crossref

ISSN 2181-0788

Doi Journal 10.26739/2181-0788

Impact Factor – 4.951

KONSENSUS XALQARO JURNALI

JILD 1, SON 4

INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSENSUS

VOLUME 1, ISSUE 4

TOSHKENT-2020

“KONSENSUS” XALQARO JURNALI INTERNATIONAL JOURNAL OF “CONSENSUS”

№4 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0788-2020-4>

Bosh muharrir:

Chief Editor:

Jo‘rayev Narzulla Qosimovich

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Deputy Chief Editor:

Saidov Sanjar Shavkatovich

Siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), O‘zbekiston Respublikasi

Zamonov Zokir Turg‘unovich

siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), O‘zbekiston Respublikasi

KONSENSUS XALQARO JURNALI TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI EDITORIAL BOARD OF THE INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSENSUS

Alimardonov To‘lqin

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Anita Sengupta

siyosiy fanlar doktori, professor
Hindiston Respublikasi

Baydarov Erkin Ulanovich

falsafa fanlari nomzodi, professor,
Qozog‘iston Respublikasi

Gregory Gleason

siyosiy fanlar doktori, professor
Amerika Qo‘shma Shtatlari

Farmonov Rahmon Farmonovich

tarix fanlari doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Jo‘rayev Sayfiddin

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Jennifer Murtazashvili

siyosiy fanlar doktori, professor
Amerika Qo‘shma Shtatlari

Mamadazimov Abdugani

siyosiy fanlar nomzodi, dotsent,
Tojikiston Respublikasi

Madayeva Shaxnoza Amanullayevna

falsafa fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Nurmatova Gulsayra Asanovna

siyosiy fanlar doktori, professor,
Qirg‘iziston Respublikasi

Qirg‘izboyev Muqimjon

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Qo‘chqorov Vahob Hoshimovich

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Qodirov Anvar Kaxxarovich

falsafa fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Ono Masaki

falsafa doktori, professor
Yaponiya

Tolipov Farxod Fazilovich

siyosiy fanlar nomzodi, dotsent
O‘zbekiston Respublikasi

Vasiliy Nikulenko

tarix fanlari nomzodi, dotsent,
Rossiya Federatsiyasi

Chander Shekhar

falsafa doktori, professor,
Hindiston Respublikasi

Mas‘ul kotib | Responsible secretary:

To‘ychiyeva Ra‘no Almamatovna

O‘zbekiston Respublikasi

Саҳифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Сайфиддин Жураев НОВЫЙ ЭТАП РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УЗБЕКИСТАНА	4
2. Анвар Кадыров “СЕМИОКРАТИЯ” – КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН	13
3. Тўлқин Алимардонов, Нодиша Шапсанова ТУРКИЙ ИМПЕРИЯЛАР МАДАНИЯТИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАБИАТИ	18
4. Фарход Толипов ОБЪЕКТЫ, СУБЪЕКТЫ И НОСИТЕЛИ МЯГКОЙ СИЛЫ: ЦЕНТРАЛЬНОАЗИАТСКИЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ	26
5. Оқилжон Абдуазимов «ТАНАЗИЯЛАШГАН МАТБУОТ»НИНГ САЛБИЙ ЖИҲАТЛАРИ: СОЦИОЛОГИК ПРОГНОЗ	36
6. Abidjan Mukhamedyarov METHODS OF INTERPRETING THE VERSES OF THE QUR’AN BY RELIGIOUS EXTREMIST ORGANIZATIONS	48
7. Обиджон Худайберганов РАҚАМЛИ ЖАМИЯТ: ИМКОНИЯТЛАР ВА ХАТАРЛАР	56
8. Муитов Даврон Сабирович МАРКАЗИЙ ОСИЁДА КОНСЕНСУС ВА ҲАМКОРЛИК ГЕОСИЁСАТИ: АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДАГИ ДОЛЗАРЪ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	64
9. F.X. Usarova, N.B. Abdusattarova, B.X. Allamurodov	70
PUBLIC CONTROL: HISTORY, CURRENT VIEWS AND APPROACHES (EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES AND UZBEKISTAN)	70
10. Bekzod Baratbayev METHODS OF FORMATION OF MODELS OF NATIONAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN AND RUSSIA	82
11. Mamatkabilov Tursunmurad Daniyarovich THE ROLE OF MANAGERS IN ENSURING SOCIAL STABILITY	87
12. Рахимова Мукаддас Ибрагимовна РЕФОРМЫ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ НА ОСНОВЕ СТРАТЕГИЯ ДЕЙСТВИЙ	96
13. Ганишер Маматов Сапиевич ЖАМИЯТНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШДА ИЖТИМОИЙ ФИКР ВА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ МАСАЛАЛАРИ	102
14. Азизов Тўхтамиш Аъзамович ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ҲОСИНИНГ ШАРҚ ВА ҒАРБ МУТАФАККИРЛАРИ ҚАРАШЛАРИДАГИ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ	111
15. Яхшибоев Шавкат Курамбаевич ДАВЛАТ БОШҚАРУВИДА ҲУҚАРОЛАР ИШТИРОКИНИ КУЧАЙТИРИШДА СИЁСИЙ МАДАНИЯТ ОМИЛИ	117
16. Аббасов Исмоилдин Жамолович ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ	122

Обиджон Худайбергенов,

Фалсафа доктори (PhD),

Урганч давлат университети катта ўқитувчиси

E-mail.: obidjon_x@mail.ru

РАҚАМЛИ ЖАМИЯТ: ИМКОНияТЛАР ВА ХАТАРЛАР DOI 10.26739/2181-0788-2020-4-7**АННОТАЦИЯ**

Мақолада давримизнинг муҳим масалаларидан бири ахборотлашган ва рақамлашган жамиятга ўтиш муаммоси таҳлил қилинади. Ахборотлашган жамиятнинг шаклланиш давлари, “рақамлашган жамият”нинг ўзига хос белгилари ва хусусиятлари очиб берилди. Шунингдек, унинг ижобий томонлари билан бир қаторда, юзага келаётган хатарлар ҳам баён этилади. Ўзбекистонда рақамлашган жамиятга ўтиш борасида амалга оширилаётган ислохотлар тўғрисида сўз юритилиб, салбий ҳолатларни камайтириш масаласида ҳулосалар келтирилади. Мақолада бир қанча миллий ва хорижий адабиётлар таҳлили берилиб, амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: «ахборот жамияти», «билимлар жамияти», «рақамли жамият», рақамли иқтисодиёт, ахборотлаштириш, автоматлаштириш, кибержиноятчилик, маънавий таҳдид.

Обиджан Худайбергенов,

Доктор философии (PhD),

Старший преподаватель Ургенчского

государственного университета

E-mail.: obidjon_x@mail.ru

ЦИФРОВОЕ ОБЩЕСТВО: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ**АННОТАЦИЯ**

В статье анализируется проблема перехода к информированному и цифровому обществу – одна из важнейших проблем современности. Раскрыты этапы становления информационного общества, особенности и элементы «цифрового общества». Помимо положительных аспектов, описываются также связанные с этим риски. Обсуждены реформы, проводимые в Узбекистане при переходе к цифровому обществу и сделаны выводы по снижению негативных ситуаций. В статье дан анализ ряда отечественной и зарубежной литературы и выработаны практические рекомендации.

Ключевые слова: «информационное общество», «общество знаний», «цифровое общество», цифровая экономика, информатизация, автоматизация, киберпреступность, духовная угроза.

Obidjan Khudayberganov,

Doctor of Philosophy (PhD),

Senior Lecturer, Urgench State University

E-mail.: obidjon_x@mail.ru

DIGITAL SOCIETY: OPPORTUNITIES AND RISKS**ABSTRACT**

The article analyzes the problem of the transition to an informed and digital society – one of the most important problems of our time. The stages of formation of the information society, features and elements of the «digital society» are revealed. In addition to the positive aspects, the associated risks are also described. The reforms carried out in Uzbekistan during the transition to a digital society were discussed and conclusions were drawn to reduce negative situations.

The article analyzes a number of domestic and foreign literature and elaborates practical recommendations.

Key words: «Information society», «knowledge society», «digital society», digital economy, informatization, automation, cybercrime, spiritual threats.

КИРИШ ВА ДОЛЗАРБЛИГИ

Сўнгги ўн йилликларда замонавий жамият ижтимоий-ахборот жараёнлари эволюциясини ҳисобга олган ҳолда «ахборот жамияти», «билимлар жамияти» ва «рақамли жамият» деб номланмоқда. Ушбу атамаларнинг ҳар бири янги жамиятнинг айрим хусусиятларини акс эттиради ва замонавий ижтимоий жараёнларнинг хусусиятларини таҳлил қилишда зарурдир.

Янги ахборот ва телекоммуникация технологияларининг жадал ривожланиши ва кенг тарқалиши ҳозирги кунда глобал ахборот инқилобининг хусусиятини касб этмоқда, бу сиёсат, иқтисодиёт, менежмент, молия, фан, маданият ва жамият ҳаётининг бошқа соҳаларига миллий чегаралар доирасида ҳам, глобал миқёсда ҳам бирдек кучли таъсирини ўтказиб бормоқда. Рақамли жамият ахборот ва телекоммуникация технологияларининг юқори даражада ривожланганлиги ва улардан фуқаролар, бизнес ва давлат органлари томонидан интенсив фойдаланиш билан ажралиб туради.

МЕТОДЛАР ВА ЎРГАНИЛГАНЛИК ДАРАЖАСИ

Мазкур илмий мақолада тарихий-сиёсий таҳлил, индукция, илмий анализ ва социал кузатув методларидан фойдаланилган. Ахборотлашган жамият назарияси шаклланиши ва ривожланишининг нафақат фалсафий жиҳатлари, балки унинг ижтимоий-сиёсий тамойиллари очиқ берилган. Назарий тадқиқотлар асосида илмий хулосалар чиқарилилган.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Инсоният тараққиёти тарихида бир нечта ахборот инқилоблари бўлиб ўтган, улар инсоният жамиятида ахборотлардан фойдаланиш, узатиш, сақлаш соҳаларида янги сифат ўзгаришларини келтириб чиқарган.

Биринчи инқилоб ёзувнинг ихтироси билан боғлиқ бўлиб, бу қадам улкан сифат ва миқдорий сакрашга олиб келди. Ушбу босқични тавсифловчи энг муҳим омил, бу – билимларни авлоддан авлодга узатишнинг кафолатланган имкониятининг пайдо бўлиши эди.

Иккинчи инқилоб (XVI аср ўрталари) одатда саноат жамиятини, маданиятини, фаолиятини ташкил этишни ва жамиятдаги билимларни алмашиш жараёнини сезиларли даражада ўзгартирган матбаа ихтироси билан боғлиқ. Ушбу босқичда билимлар аҳолининг кенгроқ доираларига ҳам етиб бориш имкониятига эга бўлди.

Учинчи инқилоб (XIX аср охири) асосан электр энергиясининг ихтироси билан боғлиқ эди ва ахборотни масофага узатиш усуллари пайдо бўлиши натижасида телеграф, телефон ва радио пайдо бўлди. Ушбу ихтироларнинг барчаси мавжуд бўлган маълумотларни каттароқ ҳажмда узатиш ва тўплаш имконини берди.

Тўртинчи инқилоб (XX асрнинг 70-йиллари) одатда микропроцессор технологиясининг ихтироси ва шахсий компьютернинг пайдо бўлиши билан боғлиқ. Микропроцессорлар ва интеграл микросхемалар компьютерлар, компьютер тармоқлари, ахборот коммуникациялари, маълумотларни узатиш тизимларини яратиш учун ишлатилган. Ушбу даврда учта асосий янгилик юз берди:

Биринчидан, ахборотни механик узатишдан электрон узатишга ўтилиши содир бўлди.

Иккинчидан, барча мосламалар, ускуналар, машиналарни миниатюризациялаш, яъни фойдаланиш жараёнида қулайроқ қилишга олиб келган ҳолда, ахборот ташувчилар алмашинуви асосида шахсий фойдаланишда маълумотларни тарқатиш мумкин бўлди.

Учинчидан, дастурий таъминот билан бошқариладиган қурилмалар ва жараёнлар яратилди. Бу эса, тўпланган маълумотлар асосида маълум операцияларни ва жараёнларни автоматик равишда бажариш имконини яратди [5,22].

Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, юқори технологиялар, жумладан, ахборот ва телекоммуникация технологиялари аллақачон дунёнинг кўплаб ривожланган мамлакатларида ижтимоий-иқтисодий ривожланиш локомотивига айланган ва фуқароларнинг ахборотдан кафолатланган эркин фойдаланишини таъминлаш давлатларнинг энг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Саноатдан постиндустриал жамиятга ўтиш жараёнида интеллектуал ишлаб чиқариш омилларининг роли сезиларли даражада ошиб бормоқда. Натижада, мавжуд иқтисодий тизимлар билимлар иқтисодиётига бирлаштирилмоқда. Капитал, товарлар ва хизматлар, ахборот-коммуникация технологиялари ҳаракати соҳасида ноёб имкониятларни тақдим этиш янги турдаги «кибер иқтисодиёт» ёки «электрон бизнес» иқтисодиётини шакллантириш учун асос бўлди. Мавжуд иқтисодий тизимлар ахборот ва компьютер ҳақиқатига мослашишга мажбур. Ўзаро боғлиқ бўлган ва анъанавий миллий, сиёсий ва иқтисодий чегараларни кесиб ўтувчи ахборот-телекоммуникация тизимларининг жадал ривожланиши ва тарқалиши сиёсий фикрлар йўналишини мажбуран ўзгартиришга ҳам олиб келмоқда.

Бизнинг кўзимиз олдида содир бўлаётган ахборот технологиялари инқилоби ахборот жамиятининг мутлақо янги турига ёки, бошқачасига айтганда, “билимлар жамияти” томон ҳаракат қилмоқда. Ушбу жамиятнинг асосий хусусиятларидан бири, бу – унинг глобал характери. Унинг шаклланиши жараёнида мамлакатлар ва одамлар ўртасидаги чегаралар аста-секин йўқ қилинади, жаҳон иқтисодиёти таркиби тубдан ўзгариб бормоқда, бозор анча динамик ва рақобатбардош бўлиб бормоқда. Ахборот ва билимлар давлатнинг стратегик манбаларидан бирига айланиб, улар ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий омилларидан бирига айланиб бормоқда. Шу муносабат билан ҳар бир давлатнинг энг муҳим вазифалари қаторига ахборот инфратузилмасини юқори даражада ривожлантириш ва глобал ахборот жамиятига қўшилиш ҳисобланади. Ушбу вазифаларни ҳал этиш бугунги кунда давлатнинг барқарор ривожланиши ва унинг жаҳон иқтисодиётига тўлақонли кириб боришининг зарурий шартига айланиб бормоқда.

Бугунги кунда дунё компанияларининг 44%и рақамли ривожланиш стратегиясига эга, 61% компаниялар эса рақамли технологиялар рақобатни кучайишига сабаб бўлаётганлигини таъкидлашмоқда [4,28].

Шу билан бирга, замонавий ахборот технологиялари жамият ҳаётининг барча соҳаларига тобора чуқурроқ кириб борган ҳолда нафақат тўпланган турли хил муаммоларни ҳал қилишда янги имкониятлар, балки тубдан янги таҳдидларни ҳам яратмоқда, жумладан, мамлакатлар ва алоҳида давлат ичида пайдо бўлаётган рақамли тафовут, сўз эркинлигига риоя қилиш, этник озчиликлар ва ёш авлод манфаатларини ҳимоя қилиш, янги шароитда миллий тил ва маданий меросни асраш, бошқа мамлакатларнинг маданий экспансиясига қарши туриш, интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш, компьютер ва юқори технологияли жиноятчиликка қарши кураш, шунингдек, глобал компьютер тармоқларида цензура масалаларидир.

Инсониятнинг постиндустриал жамиятдан ахборот жамиятига ўтиши инсон фаолиятининг барча соҳаларида ахборот ролининг ошиши билан боғлиқ. Ахборот бозор иқтисодиёти шароитида тақлиф қилинадиган ва талаб қилинадиган аниқловчи ва ҳаракатлантирувчи манбага айланди. Энди ҳар қандай ишлаб чиқариш жараёни – олинган маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш, тарқатиш, сақлаш ва таҳлил қилиш ва унинг натижаларидан жамиятнинг барча соҳаларида самарали фойдаланиш билан боғлиқ. Ахборот асосий истеъмол товарига айланди ва уни истеъмол қилиш ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) билан бевосита боғлиқ бўлган хизматлар соҳасига ўтди. Энди рақамли муҳитда нафақат инсон фаолиятининг ҳар қандай жараёни акс этади, балки фақат рақамли муҳитга хос бўлган янги жараёнлар пайдо бўлади. Шу муносабат билан жамиятнинг ўзи ҳам нафақат ахборот, балки рақамли бўлиб қолди. Буларнинг барчаси, яқин келажакда “рақамли жамият”га ўтилишини муқаррар қилиб қўймоқда.

Хўш, “рақамли жамият” шароитларида қандай ўзгаришлар рўй беради? Ҳозирнинг ўзидаёқ рақамлашиш кўрсаткичлари бўйича етакчи давлатларнинг тажрибаси нималардан дарак бермоқда?

Авваломбор, рақамли ёки ахборот жамияти бу ишчиларнинг аксарияти маълумотни ишлаб чиқариш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотиш билан шуғулланадиган жамият бўлиб, бундай жамиятда, айниқса, маълумотнинг энг юқори шакли – билимга эҳтиёж кучли бўлади. Рақамли трансформациялашувнинг асосий мақсади – янги иқтисодий муносабатлар (рақамли иқтисодиёт), жамият ва давлат ўртасидаги муносабатларнинг янги даражаси (электрон ҳукумат), юқори технологик инфратузилма (рақамли макон)нинг яратилишидир.

Рақамли жамиятининг ривожланиши қуйидаги мезонлар билан белгиланади:

1. Компьютерларнинг етарли даражада мавжудлиги.

2. Компьютер тармоқлари ва уларнинг ривожланиш даражаси.

3. Ахборот маданияти (ахборот технологиялари соҳасидаги билим ва кўникмалар)га эгаллик даражаси.

Компьютер технологияларининг пайдо бўлиши ва ривожланиши жамиятни ахборотлаштириш жараёнининг таркибий қисмидир. Шу билан бирга, жамиятни ахборотлаштириш замонавий ижтимоий тараққиёт қонунларидан биридир. Жамиятни ахборотлаштиришда асосий эътибор инсон фаолиятининг барча турларида ишончли, ҳар томонлама ва ўз вақтида олинган билимлардан тўлиқ фойдаланишни таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуига қаратилади.

Замонавий инсоннинг ахборот маданиятининг энг муҳим таркибий қисми замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш жараёнидаги коммуникатив маданиятидир. Тармоқ ахборот технологияларининг ривожланиши глобал компьютер тармоғининг ахборот ресурсларидан инсониятнинг аксарият қисмига фойдаланиш имкониятларини яратди. Шу сабабдан, тармоқдан керакли маълумотларни олиш қobiliяти инсоннинг ахборот маданиятининг ажралмас қисмига айланиб бормоқда.

Шундай қилиб, рақамли жамиятининг баъзи бир умумий фундаментал хусусиятларини таъкидлаш мумкин:

- ахборот ва билимларнинг жамият ҳаётидаги роли ўзгариши, биринчи навбатда, иқтисодий, бошқарув ва бошқа фаолият соҳаларида ахборотнинг мисли кўрилмаган даражада кўпайиб, ахборот ва билимлар ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим ресурсига айланмоқда;

- ахборот саноати энг динамик, даромадли ва обрўли ишлаб чиқариш соҳасига айланмоқда;

- ахборот ва ахборот хизматларини истеъмол қилиш учун ривожланган бозор инфратузилмаси пайдо бўлмоқда;

- телефон, радио, телевидение, Интернет, шунингдек, анъанавий ва электрон оммавий ахборот воситаларидан фойдаланган ҳолда жамиятнинг тобора ахборотлашуви кучаймоқда;

- глобал ахборот маконининг яратилиши оқибатида одамларнинг ахборот алмашинуви орқали ўзаро муносабатларидаги самарадорликнинг ортиши, уларнинг дунё ахборот ресурсларига кириш имкониятларининг тобора кенгайиши ва уларнинг ахборот маҳсулотлари ва хизматларига бўлган эҳтиёжларининг қондирилиши ортиб бормоқда;

- жамиятнинг барча соҳаларида ахборот оқимининг кучайиши ижтимоий ҳамкорлик моделларидаги чуқур ўзгаришлар ва инновацион ривожланишга мослаштирилган ташкилот турларининг кўпайишига олиб келмоқда.

Янги ахборот-коммуникация технологияларининг жадал ривожланиши ва тарқалишининг инқилобий таъсири жамиятнинг барча соҳаларига, шу жумладан, фуқаролик жамияти ва институтлари, иқтисодий ва ижтимоий соҳалар, фан ва таълим, маданият ва одамларнинг турмуш тарзига ҳам тегишлидир.

Демак, рақамли жамиятнинг ижобий жиҳатларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- турли хил маълумотларга тезда эга бўлиш имконияти орқали фуқароларнинг ҳуқуқлари кенгайди;

- кишиларнинг сиёсий қарорлар қабул қилиш жараёнида қатнашиш имкониятлари ошадди, ҳукумат ҳаракатларини бемалол кузата оладилар;

- аҳолининг кенг ижтимоий қатламлари учун нафақат ахборотни истеъмол қилиш, балки уни яратиш жараёнлари кучаяди;

- ахборот коммуникацияларининг ривожланиши фуқаролик институтларининг имкониятларини оширади, жамият ҳаётида шаффофликни кучайтириб, фуқаро ва давлат тузилмалари ўртасидаги мулоқотни интенсивлаштиради.

Мазкур жараён одамларнинг ҳаёт тарзини ҳам трансформациялашувига олиб келмоқда. Масалан, АҚШда кўпчилик майда ва ўрта фирмаларнинг деярли 90 фоиз ходимлари ўзларининг хизмат вазифаларини уй шароитида компьютер терминалларида фойдаланиб бажаришади.

Рақамли жамиятнинг шаклланиши оқибатида яратилаётган иқтисодий ўсиш, сиёсий ошқоралик, ижтимоий ҳамкорлик каби имкониятлар билан бир қаторда ечимини талаб этаётган янги муаммолар ҳам келиб чиқмоқда. Улар орасида мамлакатлар ва минтақаларнинг рақамли тенгсизлиги, Интернетни ҳуқуқий тартибга солиш муаммоси, ушбу соҳадаги

электрон тижорат ва солиққа тортиш, интеллектуал мулк масалалари, ахборот хавфсизлиги ва махфийлигини таъминлаш муаммоси, геосиёсий мақсадларда ўзларининг қарашларини сингдириш учун шахс ва жамоат онгига психологик таъсир кўрсатиш таҳдидлари ва ҳоказо. Рақамли жамиятга ўтиш даврида пайдо бўладиган жиддий хатарлардан бири кишиларнинг муайян ахборотга эга бўлган ва бўлмаган, ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмалари мавжуд бўлган ва бўлмаган тоифаларга ажралиб қолишидир. Агарда ахборот технологиялари нисбатан тор ижтимоий гуруҳ кўлида сақланиб қолса, жамиятнинг шу аснода табақаланиши муқаррардир.

Жамиятнинг тобора рақамлашуви шароитида ахборот хавфсизлиги соҳасида давлат сиёсатини амалга оширишга имкон берувчи шароитларни яратиш, мамлакатни иқтисодий ва илмий-техник тараққиётга кўмаклашиш, ахборотни муҳофаза қилишнинг усул ва воситаларини такомиллаштириш долзарб масалалардан бирига айланади.

Ахборотни муҳофаза қилишнинг давлат тизими ахборотни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқий, ташкилий-бошқарув ва норматив ҳужжатларга мувофиқ ташкил этилади ва фаолият юритади. Шу билан бирга, мамлакат миллий хавфсизлигини таъминлаш тизимининг таркибий қисми ҳисобланади ва давлат хавфсизлигини ахборот соҳасидаги ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимоялашга йўналтирилади. Ахборотни муҳофаза қилишнинг давлат тизими ахборотни муҳофаза қилиш соҳасида ташкилотлар фаолиятини лицензиялаш тизимини, ахборотни муҳофаза қилиш воситаларини сертификациясини ва ахборот хавфсизлиги талаблари бўйича ахборотлаштириш объектларини аттестациясини ўз ичига олувчи мураккаб тизимдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 4 февралдаги фармонида асосан «Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги» ташкил этилди. Мазкур фармон билан юртимизда ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва коммуникация тармоқлари, дастурий маҳсулотлар, ахборот тизимлари ва ресурсларини ҳимоя қилишнинг замонавий технологияларини татбиқ этиш чора-тадбирларини амалга ошириш, ахборот ресурсларини ҳимоя қилиш бўйича техник инфратузилмани янада ривожлантириш каби масалалар ушбу вазирликнинг асосий вазифалари ҳамда фаолият йўналишлари сифатида белгилаб қўйилди. Бугунги кунда мамлакатимизда ахборот хавфсизлиги соҳасида ягона концептуал ҳужжатни яратиш замон талабидир. Бундай ҳужжат ахборот хавфсизлиги соҳасида норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш бўйича ишларни, ушбу соҳада ягона стандартни ишлаб чиқиш ва жорий этиш фаолиятини йўналтиришга, шунингдек, мазкур соҳада кадрлар сиёсатини ривожлантиришнинг зарурий чораларини аниқлашга имкон яратади.

Рақамли жамият шароитида компьютер жиноятчилиги ва кибертеррорчиликка қарши кураш ўта муҳим ҳисобланади. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятчилик спектри ниҳоятда кенг, у интернет-фирибгарликдан тортиб то болалар порнографияси ва электрон-жосуслик (айғоқчилик) ҳамда террорчилик актларга тайёргарлик каби потенциал хавфли ҳаракатларни ўз ичига олади. Фақатгина АҚШнинг ўзида “электрон жиноятчилар” етказган ҳар йилги зарар қарийб 100 млрд. долларни ташкил этар экан.

Демак, тўғри танланган миллий кадрларни тайёрлаш сиёсати орқали кибержиноятларнинг ўсишига жиддий тўсқинлик яратиш мумкин. Чунки ҳозирги кунда компьютер тармоқларини бузишни ва бошқа кибержиноятларни амалга оширишни ўрганиш бўйича ахборотга эга бўлиш жуда осон. Компьютер жиноятчилигини содир этиш технологияси келтирилган босма ва электрон нашрлар эркин тарқатилади (мисол сифатида «Хакер» ва «Спецхакер» журналларини келтириш мумкин). Ҳозирги кунда ихтиёрий ўспирин ахборот тизимларига ҳужум қилишнинг элементар усуллари ўргатувчи китобни сотиб олиши ёки бирор сайтдан кўчириб олиши мумкин. Китобда баён этилган усуллари ўзлаштирган бундай ўспирин компьютер тизимлари хавфсизлигига таҳдид солувчига айланиши мумкин. Интернетда компьютер бузғунчилигини ўргатувчи кўплаб сайтлар мавжуд. Интернет тармоғида компьютер жиноятчилигини содир этиш бўйича малака алмашишга имкон берувчи форумлар, виртуал конференциялар ўтказилади. Хакерлар 2016 йилда Украина ва Германиядаги йирик электростанцияларни вирус ёрдамида ўчириб қўйишлари билан боғлиқ хуружлар хакерларнинг атом станцияларига ҳам таҳдид уюштириши мумкинлиги, бу эса фожиага техноген ҳалокатларни келтириб чиқаришидан далолат беради.

Шу сабабдан ҳам, компьютер жиноятчилигини содир этишга қарши иммунитетни ҳосил

қилувчи юқори одоб-ахлоқни шакллантириш билан уйғунлашган замонавий ахборот технологияларини ўргатувчи таълим-тарбиянинг усулларини яратиш таълимнинг энг муҳим масалаларидан бири ҳисобланади. Бунда кадрлар тайёрлашнинг барча сатҳларини камраб олиш ҳамда гуманитар соҳада ва табиий-илмий, техник ва гуманитар йўналишлар туташган жойларда ахборот хавфсизлиги муаммосини ҳал этиш зарур. Биринчи навбатда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларда ва судларда компьютер соҳасидаги жиноятчиликка қарши курашиш бўйича кучли мутахассисларни тайёрлаш лозим [6,80].

Яна бир муаммо – бу рақамли жамиятни шакллантириш жараёнида маънавий-маданий макондаги ўзгаришлар билан боғлиқдир. Эндиликда, шахснинг шаклланиши, маънавий ривожланиши Интернет ва ижтимоий тармоқлар таъсирида кечади. Шу сабабли, ахборот жамиятида унинг ривожланишига хизмат қилмайдиган, ахлоқий таназзулга ҳисса қўшадиган маданий архетипларнинг пайдо бўлиши ва тарқалиши жиддий хавф туғдиради.

Бунда, айниқса, вояга етмаганлар ва ёшларнинг онгини ҳимоя қилиш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 8 сентябрда қабул қилинган “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонунида болалар ўртасида тарқатилиши тақиқланган ахборот маҳсулоти жумласига қуйидагилар киритилган: болаларни уларнинг ҳаётига ва соғлиғига хавф соладиган хатти-ҳаракатларни содир этишга, шу жумладан, ўз соғлиғига зарар етказишга, ўз жонига қасд қилишга ва шундай ҳаракатларни тарғиб қилишга ундайдиган; болаларда алкоғолли ва тамаки маҳсулотларини, гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни ёки ақл-ирода фаолиятига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилиш, қимор ўйинларида, оммавий тартибсизликларда иштирок этиш, фоҳишалик, дарбадарлик, тиланчилик ёки ғайриижтимоий хатти-ҳаракатнинг бошқа шакллари билан шуғулланиш истагини пайдо қиладиган; одамларга ёки ҳайвонларга нисбатан зўравонлик ва шафқатсизлик қилиш мумкинлигини асослайдиган ёки оқлайдиган ёхуд зўравонлик хатти-ҳаракатларини амалга оширишга ундайдиган; оилавий қадриятларни инкор этадиган, ахлоқсизликни тарғиб қиладиган, шунингдек, ота-онасига ва оиланинг бошқа аъзоларига нисбатан ҳурматсиз муносабатни шакллантирадиган; ғайриқонуний хулқ-атворни оқлайдиган ва ҳуқуқбузарлик содир этишга олиб келадиган; жамиятда бузғунчилик ғояларини тарғиб этишга чақирадиган; уятли сўзларни ўз ичига олган; порнография хусусиятига эга бўлган ахборотни ўз ичига олган маҳсулотлар киради.

Одамнинг доимий ўзгарувчан ташқи дунёда ҳаракатланиш қобилиятини йўқотиши, маълумотларнинг ҳаддан ташқари кўплиги ва зиддиятчилиги ҳақиқатдан қочиш учун турли хил воситалардан фойдаланиш зарурлигини шакллантириши мумкин: гиёҳванд моддалар, спиртли ичимликларни истеъмол қилиш, шунингдек, виртуал одамларга ҳаддан ташқари иштиёқни келтириб чиқаради, бу эса атроф-муҳит, объектив дунё билан ўзаро алоқада бўлиш қобилиятини пасайтиради.

Мамлакатимизда ахборотлаштириш ва рақамли технологияларни жорий этиш масалаларига жиддий эътибор қаратилмоқда. Хусусан, электрон ҳукумат тизимини такомиллаштириш, дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологияларининг маҳаллий бозорини янада ривожлантириш, республиканинг барча ҳудудларида IT-паркларни ташкил этиш, шунингдек, соҳани малакали кадрлар билан таъминлашни кўзда тутувчи 220 дан ортиқ устувор лойиҳаларни амалга ошириш бошланган.

Бундан ташқари, 40 дан ортиқ ахборот тизимлари билан интеграциялашган геопортални ишга тушириш, жамоат транспорти ва коммунал инфратузилмани бошқаришнинг ахборот тизимини яратиш, ижтимоий соҳани рақамлаштириш ва кейинчалик ушбу тажрибани бошқа ҳудудларда жорий қилишни назарда тутувчи «Рақамли Тошкент» комплекс дастури амалга оширилмоқда.

Мамлакатимизда 2020–2022 йилларда ҳудуд ва тармоқларни рақамли трансформация қилиш доирасида: аҳоли пунктларини Интернет тармоғига улаш даражаси, шу жумладан, кенг полосали уланиш портларини 2,5 миллионгача кўпайтириш, 20 минг километр оптик-толали алоқа линияларини қуриш ва мобил алоқа тармоқларини ривожлантириш орқали 78 фоиздан 95 фоизга етказилади; ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг турли соҳаларида 400 дан ортиқ ахборот тизимлари, электрон хизматлар ва бошқа дастурий маҳсулотлар жорий этилади; 587 минг нафар кишини, шу жумладан, «Бир миллион дастурчи» лойиҳаси доирасида 500 минг нафар ёшларни камраб олиш орқали компью-

тер дастурлаш асосларига ўқитиш ташкиллаштирилади; иқтисодиётнинг реал сектори тармоқларидаги корхоналарда бошқарув, ишлаб чиқариш ва логистика жараёнларини автоматлаштириш бўйича 280 дан ортиқ ахборот тизимлари ва дастурий маҳсулотлар жорий этилади; ҳудудларда ҳокимлар, давлат органлари ва ташкилотлар ходимларининг рақамли саводхонлигини ва малакасини ошириш, уларни ахборот технологиялари ва ахборот хавфсизлиги бўйича ўқитиш учун тегишли олий таълим муассасалари бириктирилади ҳамда уларнинг 12 минг нафар ходими ахборот технологиялари соҳасида ўқитилади [2].

Шу билан бирга, ахборот технологиялари ва коммуникацияларини бошқариш ва жорий этиш соҳасидаги бир қатор тизимли муаммо ва камчиликлар ушбу соҳанинг жадал ривожланишига, сифатли ахборот хизматларини кўрсатишга тўсқинлик қилмоқда:

биринчидан, телекоммуникация инфратузилмаси етарлича ривожланмаган, мамлакатнинг олис аҳоли пунктлари телекоммуникация тармоқлари билан таъминланмасдан қолмоқда, мобиль алоқа ва Интернет тармоғининг сифати аҳоли эҳтиёжларини қондирмаяпти;

иккинчидан, давлат бошқаруви тизимида ахборот технологиялари ва коммуникацияларини жорий этишда ягона технологик ёндашувнинг самарали амалга оширилмаганлиги сабабли идоравий ахборот тизимлари ва ресурслари алоҳида-алоҳида жорий қилинмоқда, бунинг оқибатида уларни ягона ахборот маконига интеграциялаш жараёни мураккаблашмоқда;

учинчидан, электрон тижоратда интеграциялашган савдо ва маркетинг платформалари, интернет-дўконлар, тўлов тизимларини, шунингдек, логистика тизимларини жорий этишга етарлича эътибор қаратилмаяпти, бу иқтисодиёт ва тадбиркорлик ривожланиши, чет эл инвестициялари жалб қилиниши тўхтатиб турилишининг сабабларидан бири бўлмоқда;

тўртинчидан, давлат ахборот тизимлари ва ресурсларида ахборот хавфсизлигини ва ахборотни муҳофаза қилишни таъминлаш ишларининг заиф ташкил этилганлиги ахборотдан рухсатсиз фойдалана олиш, маълумотлар базаларининг бутунлиги ва махфийлигини бузиш имкониятини оширмоқда;

бешинчидан, кўплаб давлат органлари ва ташкилотларининг раҳбарлари томонидан аҳолига кўрсатиладиган хизматларнинг сифати ва тезкорлигини ошириш, бюрократик тартиб-таомилларга барҳам бериш, қоғоз ҳужжат айланишини камайтиришга қаратилган ахборотлаштириш ҳамда замонавий ахборот технологиялари ва коммуникацияларини жорий қилиш лойиҳаларини амалга ошириш масалаларига етарлича эътибор берилмаяпти;

олтинчидан, почта алоқа хизматлари ва логистика тизимини модернизация қилиш, почта алоқаси миллий оператори фаолиятининг сифат жиҳатдан янги услубларини жорий этиш ва бозорда унинг фаолияти мавқеини оширишга доир таъсирчан чоралар кўрилмаяпти;

еттинчидан, ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг амалдаги тизими IT-технологиялар ривожланишининг тезкор суръатларини ҳисобга олмаяпти, шунингдек, таълим беришнинг илғор услубларини жорий этиш учун хорижий мамлакатларнинг етакчи таълим муассасалари билан самарали мулоқотни ташкил қилиш имконини бермаяпти;

саккизинчидан, электрон ҳукумат, электрон тижорат, электрон давлат хизматлари кўрсатиш тизими, уларнинг шаффофлиги ва очиқлиги, шунингдек, телекоммуникация инфратузилмасининг ривожланишида анча илгарилаб кетган мамлакатларнинг тажрибасини чуқур ўрганиш ва жорий этиш бўйича тизимли иш олиб борилмаяпти.

ХУЛОСА

Мамлакатимиз “халқаро ахборот коммуникация технологияларини ривожлантириш индекси” бўйича 2019 йилда 8 ғоғонага кўтарилган бўлса-да, ҳали жуда ҳам орқадамиз [1].

Фикримизча, рақамли жамиятнинг қурилиши қуйидаги тамойилларга асосланиши лозим:

- мамлакатнинг миллий рақамли суверенитетини таъминлаш;
- ҳар бир шахсга доир персонал маълумотлар, интеллектуал мулк, моддий ва рақамли активларнинг ишончли ҳимоясини таъминлаш;
- рақамлаштириш имкониятларидан ҳар бир субъект тенг ва чекловларсиз фойдаланиши лозимлиги;
- миллий рақамли технологияларни ривожлантириш ва улардан фойдаланишга устуворлик қаратиш;
- ягона рақамли макондан фойдаланишни таъминлаш;
- субъектларнинг рақамли компетенцияларини ривожлантириш, ягона билимлар тизими-

ни шакллантириш;

- мамлакатнинг анъанавий миллий-маънавий қадриятлари негизида янги рақамли ахлоқий қадриятлар ва рақамли маданият тизимини яратиш.

Умуман олганда, жамият ҳаётининг рақамлашуви глобаллашувнинг ўзи каби объектив жараёндир, керак бўлса, унинг мантикий-қонуний давомидир. Бироқ, масаланинг муҳим жиҳати шундаки, биз ушбу жараёни эртaroқ бошидан ўтказётган давлатлар тажрибасидан фойдаланишимиз мумкин. Рақамлашув жамияти қулайликлари билан бирга, унинг оқибатида юзага келадиган хатарларни ҳам ҳисобга олган ҳолда рақамлашув стратегиясини давлат, жамият, фуқаро хавфсизлигини кучлироқ таъминлаган ҳолда амалга оширишимиз мумкин.

Шу сабабдан ҳам, рақамли жамиятга ўтиш жараёнида энг муҳим масалалардан бири – Ўзбекистон иқтисодиётини юқори суръатларда ўсишини таъминлаш билан бир қаторда ижтимоий, маънавий-маданий соҳаларни ривожлантириш, сиёсий соҳадаги ошкораликни янада кучайтириш, ахборот олиш эркинлигини ва ундан фойдаланиш маданияти, ахборот хавфсизлигини таъминлаш, ривожланган давлатларнинг рақамли жамиятни барпо этиш тажрибасини танқидий ўрганиш, кибержиноятчиликнинг турли кўринишлари, айниқса, коррупцион ҳолатларнинг олдини олиш ва натижада мамлакатимизни демократик жиҳатдан ривожланган давлатлар қаторига қўшишдан иборатдир.

Иқтибос/Сноска/Reference

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 2020 йил 24 январь. (Address of the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziyoev to the Oliy Majlis. January 24, 2020.)

[2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги «Рақамли Ўзбекистон – 2030» Стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги ПФ-6079-сон Фармони. www.lex.uz. (Decree of the President of the Republic of Uzbekistan PF-6079 dated October 5, 2020 on approval of the Strategy «Digital Uzbekistan – 2030» and measures for its effective implementation. www.lex.uz.)

3. Агеев А., Аверьянов М. Цифровое общество: архитектура, принципы, видение. Экономические стратегии // №1/2017. (Ageev A., Averyanov M. Tsifrovoe obshchestvo: architecture, principles, vision. Ekonomicheskie strategii // №1 / 2017.)

4. Грибанов Ю.И. Цифровая трансформация социально-экономических систем на основе развития института сервисной интеграции. Дисс.на соискание учёной степени доктора экономических наук. Санкт-Петербург, 2019 г. (Gribanov Yu.I. Digital transformation of socio-economic systems on the basis of development of the institute of service integration. Diss.na soiskanie uchënoy stepeni doktora ekonomicheskix nauk. St. Petersburg, 2019.)

5. Цифровое общество: Коллективная монография / Павлинов И.А., Валеико В.П., Скодорова Л.К. и др. –Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2017. –152 с. (Tsifrovoe obshchestvo: Kollektivnaya monografiya / Pavlinov I.A., Valeyko V.P., Skodorova L.K. and dr. –Tiraspol: Izd-vo Pridnestr. un-ta, 2017. –152 p.)

6. Каримов И.М. Ахборот хавфсизлиги асослари. –Т., 2016. -98 б. (Karimov I.M. Fundamentals of information security. T., 2016. -98 p.)

KONSENSUS XALQARO JURNALI

JILD 1, SON 4

INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSENSUS

VOLUME 1, ISSUE 4

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000